

Hungarian Towns). A mai olvasó számára sem tanulság nélkül való az a természetesség, ahogy a középkori városok lakói, de legalább egy részük a többnyelvűséget gyakorolta. Természetesen e többnyelvűség olykor az ország írásbeliségében általánosan használt latinnal karöltve jelenik meg (*Item pro lamimbus vulgo blech*), más-kor a megfelelő szakkifejezések hiányáról tanúskodik (*Item dem Solgabyro*). A kötet magyar anyanyelvű olvasójának emellett néhány derűs pillanatot szerez a soproni jegyző, Hans Gugelweitz rövid, magyar nyelvű virágéneke. Csak sajnálhatjuk a külföldi olvasókat, hogy ebből kimaradnak – a lábjegyzetben közölt angol fordítás csak a tartalmat adja vissza, a hangulatot nem.

A kötetet Gerhard Jaritz művészettörténeti tanulmánya zárja (*The Visual Image of the 'Other' in Late Medieval Urban Space: Patterns and Constructions*), mely a képi ábrázolások példáján mutatja be a másság késő középkori fogalmának sokféleségét, ugyanakkor a képi megjelenítésben a tipizálásra törekvést. Ilyen formán az idegenek, a pogányok, a szegények végül mégis egyetlen „csoportként” tűnhetnek fel a középkori festményeken.

A szépen szerkesztett kötet elején kapott helyet a tartalomjegyzék mellett a képjegyzék és a szerzők rövid bemutatása, a végén található a név- és tárgymutató. Ugyanakkor a recenzensnek nem sikerült rájönnie, mi indokolhatta, hogy az egyes tanulmányok eltérő gyakorlatot követnek a helynevek használatában. Míg a szerzők döntő többsége megadja a tárgyalt városok történeti nevét, neveit, van olyan tanulmány, amelyben hiába keressük a történeti neveket. A szlovéniai városokról például legfeljebb a meglehetősen nehezen olvasható térképet böngészve derül ki, hogy Ljubljánát németül Laibachnak hívták, hogy a kisebb, kevésbé ismert városok történeti neveit ne is említsük. Ez sem von le azonban a kötet értékéből. Mivel angol nyelven, egy neves angol kiadónál jelent meg, remélhetően a nyugat-európai szakmai közvéleményhez is megtalálja az utat, és így Közép- és Kelet-Európa a szó szoros és átvitt értelmében is felkerül a térképre.

F. ROMHÁNYI BEATRIX

Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században

História – MTA Történettudományi Intézete, Bp., 2010. 564 old., 3800 Ft (História Könyvtár Monográfiák 27.)

Géza Pálffy: The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century

Center for Hungarian Studies and Publications, Boulder, distributed by Columbia University Press, New York, 2009. XVIII + 410 old. (East European Monographs No. DCCXXXV; CHSP Hungarian Studies Series No. 18)

Pálffy Géza, a budapesti Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa június első hetében kapta meg az MTA doktora címet a fenti könyveiben is közzétett tudományos eredményeinek elismeréseképpen. Az, hogy akadémiai értekezése nyilvános vitáján a humán szakma – történészek, irodalom- és művészettörténészek – több generációjának jelentős része megjelent, jól mutatja Pálffy tudatos és sikeres törekvését a tudományterületek közötti párbeszéd élénkítésére. Pálffy azonban nem csupán a tudományterületek, hanem a nemzetek közötti kutatási együttműködést is szorgalmazza, amihez hozzátartozik, hogy a kutatási eredményeket világnyelveken is publikálják. Nem véletlen, hogy monográfiája szinte egy időben jelent meg angolul és magyarul.

A disszertáció munkacímében még a „Szent István birodalma” elnevezés szerepelt, ezt váltotta fel a jóval semle-

gesebb és kevesebb támadási felületet kínáló, hivatalos terminus, a Magyar Királyság. A könyv a magyar állam történetében sok tekintetben sorsfordító XVI. századra összpontosít, ám vizsgálódásait a szerző a Habsburgok felemelkedésének történetével kezdi, s kiterjeszti a Bocskai-felkelésre és annak közvetlen következményeire is. Ezt az időszakot Pálffy a Magyar Királyságnak a Habsburgok ausztriai ágához fűződő kapcsolatai tükrében vizsgálja, amelyek a magyar történetírásban az abszolutista uralomra törekvő Habsburgok elnyomása, a függetlenségükért küzdő magyar rendek ellenállása és (fegyveres) felkelései összefüggésében szoktak szerepelni. Számptalan korábbi történeti munka (és néhány újabb kiadvány is) 1526 után a Habsburgokat a magyarok (és a Habsburg Monarchia fennhatósága alá tartozó többi ország) nemzeti függetlenségének eltipróiként festette le, a Magyar Királyságot pedig mintegy gyarmatként, amely alig volt több ütközőállamnál az erőszakosan terjeszkedő Oszmán Birodalom útjában. Ahogy Pálffy fogalmaz: „A történeti köztudatban így válhattak a magyar királyi koronát – elődeikhez, az itáliai Anjoukhoz, Hunyadi Mátyáshoz vagy a lengyel Jagellókhöz hasonlóan – legitímen viselő Habsburgok az ország jelentős részét fegyveres erővel megszálló oszmánokhoz hasonlított hódítókká.” (17. old.)

A könyv árnyalja ezt a képet. Pálffy egy aránylag hosszú bevezető fejezetet szentel a historiográfiái áttekintésnek, felsorolva azokat az előítéleteket és vitatható nézőpontokat, amelyek oly sokáig jellemezték a hazai történeti munkákat, háttérbe szorítva a differenciáltabb értékelést. Acsády Ignác, Károlyi Árpád vagy Szekfű Gyula helyett a romantikus nacionalista történelemszemléletű szerzők – Thaly Kálmán, Mód Aladár – domináltak. Mód a *400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért* című monográfiájában fejtette ki markáns álláspontját: a magyar állam és a Habsburgok 1526-tól 1918-ig tartó közös története nem volt más, mint a magyarság nemzeti függetlenségi küzdelme a „német elnyomókkal”, az „osztrák gyarmatosítókkal” és az „imperialista” Habsburgokkal szemben. Jóllehet művét

Mód elsősorban a náciizmus ellen írta, a kommunista propagandában – több lényegi átdolgozást követően – a német imperializmus és a Nyugat (tehát közvetve a Habsburgok) elleni kiáltvánnyá formálódott, és jelentős hatással volt a XX. század második felének magyar történetírására.

Az 1970-es évektől a nemzeti felhangok csendesültek több jelentős történeti munkában, amelyek már nem a nemzeti függetlenség vagy a Habsburg-ellenes mozgalmak szemszögéből, hanem a korabeli európai államkeretek összefüggésrendszerében tanulmányozták a kora újkori Magyar Királyság történetét. Ezzel olyan kérdések kerültek a kutatás homlokterébe, mint például az 1526 előtti dinasztikus alternatívák és a magyar külpolitika által tárgyalt lehetőségek (Kosáry Domokos), a magyar nagybirtokosok szerepe (amit elsősorban Pálffy mestere, Szakály Ferenc vizsgált – Engel Pál mellett neki ajánlja a könyvet), és más nemzetközi összefüggésekre kiterő elemzések Benda Kálmán, Makkai László vagy Szűcs Jenő tollából.

Ezzel a fejezettel Pálffy nemcsak bibliográfiai áttekintést nyújt, hanem saját helyét is meghatározza a korábbi történetírói iskolákhoz és felfogásokhoz képest. Már itt egyértelművé válik, hogy aktuálpolitikai befolyásoktól mentes történetírásra törekszik, s ebben H. Balázs Éva XVIII. századról írt monográfiáját tartja követendő példának. Kivonja magát a korábbi és a mai mítoszok és előítéletek hatása alól: szakít nemcsak a XIX. századra jellemző függetlenségi ideológiákkal, amelyek a nemzetállam szemszögéből értelmezték a történeti eseményeket, hanem az újabb keletű, csekélyebb ideológiai nyomásnak kitett, mégis gyakran anakronisztikus, de legalábbis témaválasztásukat tekintve egyoldalú megközelítésekkel is. Az elmúlt tizenöt évben számtalan európai levél-tárban kutatott, és itthon, valamint Ausztriában, Szlovákiában, Horvátországban, Németországban és a Cseh Köztársaságban nem egy olyan adatot tárt fel, amely fontos adalékkul szolgál a korszak történetéhez, és új összefüggésekre világít rá.

Mint említettük, szinte kuriózumnak számít, hogy Pálffy munkája ilyen

hamar – néhány hónappal a magyar kiadás előtt – megjelent angolul, sőt a napokban mutatták be a XVI–XVII. század magyar történetéről írott monográfiájának horvát fordítását is Zágrábban. Ez tudatos nyitás egyrészt azok felé, akik történetével a Magyar Királyság története a tárgyalt időszakban szorosan összefonódott, másrészt azok felé is, akiket egyszerűen csak érdekelnek a Pálffy által is felvetett és a hazai kutatást jelenleg foglalkoztató problémák, de eddig nyelvi akadályok miatt ritkán jutottak hozzá naprakész szakirodalomhoz. Pálffy Géza könyvének egyik legnagyobb erőssége az, ahogyan ismeri és használja osztrák, horvát, cseh és német kollégái – Thomas Winkelbauer, Joachim Bahlcke, Petr Mat’ a vagy Václav Bůžek – új, objektivitásra törekvő, az övéhez hasonlóan forrásközelí módszerrel megírt munkáit. A soknyelvű és soknemzetiségű Habsburg Monarchia történetéről pedig aligha lehetséges pontos képet alkotni a szomszédos országok történészeivel folytatott konstruktív vita és együttműködés nélkül, még ha mindig akadnak is szerzők, akik aktuálpolitikai szimpátiáiktól akkor sem képesek elvonakoztatni, amikor a kora újkori Magyar Királyság történetét vizsgálják.

Pálffy Géza könyvében több, a közép-európai történetírás számára fontos kérdéssel foglalkozik, amelyek közül most csak néhányat emelek ki. Mindenképpen alapos korrekcióra szorult az ausztriai Habsburgokról kialakított kép, amely szerint könyörtelen zsarnokok voltak, akik a megszerzett országok – köztük a Magyar Királyság – természeti kincseit és egyéb adottságait, így humán erőforrásait is a legteljesebb mértékben kizsákmányolták, és abszolutista politikájukkal a bekebelezett országokat fokozatosan megfosztották az önfenntartás lehetőségétől. Tény, hogy amikor I. Habsburg Ferdinándot 1526-ban magyar királlyá választották, családja egy régen dédelgetett ambícióját váltotta valóra, megszerezve egy értékes és különleges, Közép-Európa szívében előkelő helyet elfoglaló, összetett állam koronáját. Áruklodó erre nézve a magyar királyok többsoros, folyton változó titulaturája, amely nemcsak a valóban a király-

sághoz tartozó országokat sorolta fel – mint például Szlavóniát vagy a perzonálunió révén társult Horvátországot –, hanem olyan „igényországokat” is, amelyeknek tényleges uralkodóját a magyar király olykor katonai eszközökkel próbálta engedelmességre vagy adófizetésre kényszeríteni.

Az ország fontosságáról Pálffy megállapítja: „A Magyar Királyság a 14–15. században [...] mind területét, [...] mind politikai-gazdasági lehetőségeit tekintve Közép-Európa meghatározó középhatalma volt. [...] A napjaink Németországánál alig kisebb királyság koronájáért ezért vetélkedtek ebben az időszakban Európa legelősebb dinasztiái.” (49. old.) Mire azonban a magyar koronát a Habsburgok magukénak tudhatták, ez az egykor meghatározó szerepű középhatalom történetének egyik legkritikusabb időszakát élte, hiszen az Oszmán Birodalom északnyugati terjeszkedésének útjába került. A szerző a korábbi vélekedésekkel ellentétben, kutatásaira támaszkodva tételesen, táblázatokkal is bizonyítja, hogy a Habsburg uralkodók nem hagyták magára a Magyar Királyságot a törökellenes harcokban, sőt az osztrák örökös tartományok és a Német-római Birodalom rendjei olyan rendszeres anyagi segítséget nyújtottak a védekezéshez, amely nélkül az ország aligha maradhatott volna talpon. Valójában a Habsburg uralkodók jól felfogott érdeke volt, hogy a körülményekhez képest megvédjék a Magyar Királyságot mind a rivális dinasztiáktól, mind az oszmán hódítóktól – bár ez a helyzet számukra is új volt, és nem egy elhibázott, szerencsétlen stratégiai lépést tettek a hadviselés hosszú évtizedei során.

Pálffy elfogadja, hogy a Habsburgok részben a fenti okok miatt törekedtek a központosításra, hiszen „az oszmánokkal ellentétben nem rendelkeztek olyan erős központi hatalommal és államigazgatási apparátussal, amely képes lett volna a birodalom rendkívül különböző részeinek összetartására” (48. old.). Ebből következett az idegen – bécsi vagy prágai – udvarba való integráció szükségessége, és a magyar politikai elit egy részének udvari pozícióvesztése (akik kevésbé ügyesen alkalmazkodtak a megváltozott körülményekhez). Pálffy

mégsem az „abszolutizmus-paradigmához” igazodik, helyette szívesebben beszél a – Karin J. MacHardy kanadai történész kifejezésével – „koordináló állam” (*coordinating state*) kialakulásáról, amelynek kezdetei valóban I. Ferdinándhoz köthetők. Ő fektette le az ausztriai Habsburgok politikai programjának alapjait, és reformok sorával, valamint a közigazgatás, hadi ügyek, diplomácia központosításával biztosította a Monarchia jövőjét. Mindezt nem tudta volna megvalósítani, ha nem képes kompromisszumokat kötni a kiváltságait féltő cseh, osztrák és magyar rendekkel.

Ha már a terminológia került szóba, Pálffy egyéb kifejezéseket is száműzött a szótárából. Nem használja például a „királyi Magyarország”, „Habsburg Magyarország” vagy (Szapolyai János 1540. évi halálát követően) a „Nyugati Magyar Királyság” elnevezést sem. A „királyi Magyarország” terminus a szerző szerint ugyanis azt sugallja, tévesen, hogy 1541 után egy új politikai egység, egy különleges magyar állam jött volna létre a középkori Magyar Királyság romjain, amely azután egészen 1686-ig fennállt. Szerinte helyesebb a korabeli államalakulatok nevét használni, és a Habsburg Monarchiához csatlakozó Magyar Királyságról, a Portától függő Erdélyi Fejedelemségről, az Oszmán Birodalomról és annak magyarországi részéről, a török hódoltság területéről beszélni. A „Habsburg Birodalom” terminust kizárólag V. Károly dinasztikus államkonglomerátumára alkalmazza, összetett állam jellege miatt az ausztriai Habsburgok államát pedig Habsburg Monarchiának nevezi.

Pálffy tehát a dinasztikus küzdelmek kiéleződésével, a Habsburgok ausztriai ágának felemelkedésével és a Magyar Királyság sorsát hosszú távra megpecsételő mohácsi csatával kezdi a történetet. Ezután az egykor meghatározó középhatalom három részre szakadását, a hatalmi harcokat és a politikai-közigazgatási átrendeződést vizsgálja. Külön figyelmet szentel annak a folyamatnak, amelyben Bécs a Magyar Királyság új igazgatási központjává vált, és önálló fejezetben tárgyalja a magyar nemeseknek a Habsburg-udvarhoz fűződő, ellentmondásos viszonyát. Ezt is jóval

árnyaltabban festi le, mint a korábbi történeti munkák, és több egyéni életút példáján mutatja be, hogyan tudtak többen a nehézségek ellenére is sikeresen alkalmazkodni a megváltozott elvárásokhoz, és hogyan illeszkedtek be a többnemzetiségű, többnyelvű, multikulturális udvari milióbe. A beilleszkedést segítette elő egyes családok egyre tudatosabb házassági stratégiája is – elég a Zrínyiek határon átívelő házasságaira gondolni –, amelynek eredménye egy valódi nemzetek feletti arisztokrácia kialakulása lett. A folyamatnak tehát a magyar nemesség nem lett egyértelmű vesztese: a mérleg egyszerre mutat jelentős pozícióvesztést és sikeres integrációt. Néhány családnak éppen ez a viharos, nehéz korszak alapozta meg későbbi gazdagságát és befolyását.

Több fejezet is elemzi a Magyar Királyság gazdasági viszonyait: honnan származtak az ország bevételei, milyen pénzügy-igazgatási reformokat hajtottak végre az uralkodók? E téren már I. Ferdinánd alig egy évvel megválasztása után munkához látott: „Elhatároztuk, hogy Magyar Királyságunkban a nekünk ez ideig meghódolt hivatalokból és uradalmakból származó királyi jövedelmeinket rendszeresen és szükségleteinknek megfelelően beszedjük.” (Idézve, 189. old.) Kijelentése arról árulkodik, hogy tisztában volt vele, milyen jelentős bevételekre számíthat, ha sikerül számba vennie és behajtania a járandóságokat, és azt is felismerte, hogy a vetélytársával, Szapolyaival, és a török hódítókkal folytatott háborúk sikeres lezárásához mindekre igencsak szüksége lesz. És hogy milyen gazdag is volt a Magyar Királyság a XVI. században, s hogyan látta el élelemmel a Habsburg-udvart, illetve miként lendült fel éppen a török harcok idején a magyarországi vállalkozás – Thököly Sebestyén példája mindenki előtt ismert –, arról Pálffy külön fejezetben ír.

Az utóbbi évtizedekben egyre több tanulmány foglalkozik a reprezentáció fontosságával és eszközeivel. A könyv egyik legújyszerűbb fejezete éppen azt vizsgálja, hogy a területében és politikai súlyában megfoghatkozott Magyar Királyság hogyan igyekezett megőrizni, tovább örökíteni a késő középkori magyar állam szimbólumait,

legalább a királyi címerek és felségjelvények segítségével demonstrálni hajdani nagyságát. A Habsburgok mint magyar királyok maguk is részt vettek a hagyományok ápolásában, és előszeretettel használták mind a hosszú magyar királyi tituláturát (amit az 1570-es években „tettek rendbe”), mind a felségjelvényeket és címereket. Felvonultatásukra kiváló alkalmat kínáltak az uralkodók koronázásának és temetésének impozáns ceremóniái. A könyv borítóján is látható kép Bartholomaeus Hannewaldnak 1566-ban, Bécsben megjelent albumából azt a három nemes mutatja (Zrínyi Györgyöt, Batthyány Boldizsárt és Stephan Heydenthalt), akik I. Ferdinánd bécsi gyászszerzetésén a Magyar Királyságot reprezentáló, fekete selyemmel letakart lovat vezették. A ceremóniák rendkívül szervezettek voltak, hosszas tanácskozás döntött a felségjelvények sorrendjéről és a hordozók személyéről. A Habsburg Monarchia fennhatósága alá tartozó országok képviselői például fontosságukkal ellenkező sorrendben vonultak fel, utolsó volt a sorban a legnagyobb jelentőségű ország, így például I. Rudolf magyar király koronázási szerzetésén a Magyar Királyság zászlaja szerepelt a legelőkelőbb, vagyis utolsó helyen. Pálffy több táblázatot is mellékel arról, mely családok képviseltethették magukat a korszak legfontosabb ceremóniáin. Mindezekből arra következtet, hogy „a Szent István-i birodalom tudatát – az ország középső területének oszmán megszállása és Erdély elvesztése dacára – a magyar politikai elit, az elvesztett területek jövőbeli visszaszerzése reményében, szívósan ápolta tovább” (348. old.).

Az akadémiai disszertáció védésén mind az opponensek, mind a közönség soraiból felszólalók legtöbbször leginkább a Bocskai-féle fegyveres mozgalom definícióját vitatta: mi volt az valójában, felkelés, szabadságharc, polgárháború? (Pálffy a téma és a róla kibontakozó vita iránti nagy érdeklődésre való tekintettel külön kismonográfiát jelentetett meg *Győztes szabadságharc* címmel.) Jóllehet, a Bocskai-felkelés története mind a mai napig a hazai kutatás kiemelt területe, Pálffy véleménye szerint

mégis kevesen próbáltak választ adni a kérdésre: „A magyar királysági, illetve az erdélyi rendiség mekkora mértékben állt Bocskai pártjára, vagy maradt meg a Habsburg-dinasztiából származó magyar uralkodó hűségén?” (364. old.) Pálffy bemutatja, hogy az eseményeknek milyen összetett, nehezen kifejezhető szövedéke készitette, sőt sodorta Bocskai Istvánt olyan helyzetbe, amelyet a Habsburg-hadvezetés és a magyar király dezertálásnak, katonalázadásnak minősített. Úgy véli – amire Horn Ildikó és Dominkovits Péter egy-egy friss tanulmánya is utal –, hogy „a már kezdetben is sokszínű – és többcélú mozgalom támogatottsága sem a Magyar Királyságban, sem az Erdélyi Fejedelemségben korántsem volt olyan egyértelmű, mint azt az elmúlt fél évszázad összegzései sugallták” (365. old.). A nemzeti romantikus szellemiségű történeti munkák Bocskai mozgalmát függetlenségi harcként értelmezik, és hiába beszélt több kiváló történész is következetesen felkelésről, a történelemkönyvek túlnyomó része máig a függetlenségért folytatott szabadságharcnak nevezi. Pálffy két opponense is szabadságharcként definiálna minden mozgalmat, amely „a társadalom egy része számára a szabadság/a felszabadulás érzetét hozza”. Pálffy ellenvetése: „ennek következetes alkalmazása esetén a teljes kora újkori magyar történelmet [...] gyökeresen át kellene írunk, úgymond szabadságharcok folyamatos sorozatává.” (uo.)

Pálffy Géza könyve nagyszabású vállalkozás, amelyet másfél évtizedes kutatómunka és publikációk hosszú sora készített elő. Az egyes fejezeteket tudományos konferenciákon és cikkekben már korábban a közönség elé tárta, és a viták eredményeit beépítette munkájába. Szilárd alapon áll, rendkívül átgondolt, világos szerkezetű könyvének rendszerezett tudásanyaga könnyen beépíthető volna az iskolai tananyagba. Ezt segítik elő az összegzések is az egyes fejezetek végén, továbbá az összes fontosabb konklúzió összefoglalása az utolsó fejezetben. A már emlegetett táblázatok mellett hasznosak a mellékletben közölt színes térképek, genealógiai táblázatok is, és igazi kuriózum az a

mostanáig ismeretlen dokumentum, amelyen a II. Habsburg Ferdinánd 1618. évi pozsonyi koronázásán felvonultatott zászlók színes képe látható.

Pálffy Géza monográfiája szívesen látott jövevény azoknak az új tanulmányoknak a sorában, amelyek a Habsburg Monarchia és tagállamai között fennálló, sokrétű kapcsolatokat vizsgálják a kora újkorban. Bízunk abban, hogy kutatásainak világos, követhető érveléssel alátámasztott, olvasható formában megírt eredményei eljutnak az olvasóközönséghez, és segítenek felülírni nem egy, a magyar és közép-európai történetírásban megcsontosodott tévhitet.

BOBORY DÓRA

G. Etényi Nóra: Pamflet és politika

**A HATALMI EGYENSÚLY ÉS
MAGYARORSZÁG A 17. SZÁZADI NÉMET
PROPAGANDÁBAN**

EHarmattan Kiadó, Bp., 2010. 432 old., 3700 Ft

Kovács András akadémikus, a Babeş-Bolyai Egyetem professzora *Épületek emlékezete. Nevezetes épületek Erdélyben* című könyvének (Bp., 2007) kolozsvári bemutatóján, 2007. június 5-én az Erdélyi Fejedelemség, a Magyar Királyság és a nyugat-európai kapcsolatok kutatásának szükségességéről beszélt. A már elért eredmények között említette G. Etényi Nóra műveit, amelyek a kora újkori „Németföld” Magyarországról szóló híreit elemzik. Ő ma – Kovács András szavaival – az e tárgyú hír- és kommunikációvizsgálat „legkiválóbb szakértője”. Véleményét magam is osztom, és ha G. Etényi Nóra frissen megjelent könyvével kapcsolatban van néhány kritikai észrevételem, azt a fenti elismerés fenntartásával teszem meg, a szakmai diskurzus felkeltése szándékával.

G. Etényi Nóra legújabb könyvének témája a történelem kortárs tükröztetése. Az izgatja, hogy a „hírcsatorna” XVII. századi formálói miképpen tették értelmezhetővé koruk nagy

történelmi eseményeit, miképpen irányították és manipulálták a híre éhes befogadói közeget. A hír artikulációinak interdiszciplináris szemléletű vizsgálata számos olyan magyarázathoz is elvezet, melyek segítenek megérteni a történelem prezentálásának egykorú módszereit. A politikusok populáris dramatizált párbeszédei a röplapokon, az uralkodók évfordulóhoz fűződő naptárlapok, a hetilapi tudósítások új szint jelentettek a történelem megismertetésében. Mindezt ily adatgazdagon és meggyőzően G. Etényi előtt kevesen feszegették. Forrásbázisa elsősorban a pamflet, mely szigorú értelemben véve gúnyiratot jelent, s így több értelmező szótár szerint a paszkvillus műfajával rokon. Ő azonban a pamfleteket jóval tágabban értelmezi, mint a politikai és kulturális elit színvonalas irodalmi alkotásait. E széles körben elterjedt műfaj látta el a napi politikai polémia, az elvi deklaráció, a közéleti elmélkedés, a bel- és külpolitikai elemzés feladatait. Hogy e pamfletnek nevezett politikai írásművek e szélesebb együttese milyen általános tulajdonságokkal jellemezhető, hogyan definiálható, azt a szerző inkább olvasójára bízta. Maga a könyv bevezetőjében nem szól terminológiai kérdésekről, mintha idegenkedne a „porosz” szemléletű, zárt, fogalmi meghatározásoktól.

Tanulmánykötetének első fejezete (*Beszélgetésjáték és hatalmi átrendeződés*) három írást fog csokorba: *Döntéshozók színjátéka. Politikai beszélgetésjáték 1688-ból, Beszélgetésjátékok virágkora, Hatalmi egyensúly propagandája*. Amit beszélgetésjátéknak nevez, tulajdonképp a politikai kommunikációnak az az új műfaja, amely az országos politikát irányító emblematikus személyiségek vitriolos beszélgetéseit rögzíti írott formában; röpiratműfaj, amelyből kellő forráskritikával kirajzolhatók a kontinens hatalmi koordinátái és ütközőpontjai. Meggyőző, ahogy a szerző kimutatja, milyen döntő szerepet játszott a politika híreinek közvetítésében – részben a kibontakozó iskolai színjátékos és az udvari játékok hatására – a drámaformához közeledés. A „theatrum politicum” gondolatának előtérbe kerülésére már Bene Sándor is felhívta a figyelmet (*Theatrum politicum*).